

Sygn. akt V ACa 78/20

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 września 2020 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie V Wydział Cywilny w składzie następującym:

Przewodniczący: Sędzia SA Ewa Kaniok

Sędziowie: SA Bogdan Świerczakowski

SO del. Katarzyna Kisiel (spr.)

Protokolant: Katarzyna Iwanicka

po rozpoznaniu w dniu 29 września 2020 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa A. S.

przeciwko (...) spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w O.

o ustalenie

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 22 stycznia 2019 r., sygn. akt IV C 1029/17

1. **oddala apelację;**
2. **nie obciąża powoda kosztami postępowania apelacyjnego.**

Katarzyna Kisiel Ewa Kaniok Bogdan Świerczakowski

Sygn. akt V ACa 78/20

UZASADNIENIE

Powód A. S. pozwem z dnia 10 listopada 2016r. skierowanym przeciwko stronie pozwanej (...) spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w O. wniósł o uznanie nieważności ex tunc aktu notarialnego z dnia 18 lutego 2015r., repertorium A nr (...), zawartego w Kancelarii Notarialnej R. Ż. w O. Mazowieckiem .

Strona pozwana (...) spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w O. w odpowiedzi na pozew wniosła o oddalenie powództwa oraz zasądzenie kosztów procesu.

Wyrokiem Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 22 stycznia 2019r. powództwo oddalono oraz zasądzono od powoda na rzecz strony pozwanej kwotę 5.417 zł tytułem zwrotu kosztów procesu (wyrok, k-185).

Sąd Okręgowy ustalił i zważył, co następuje:

W dniu 18 lutego 2015r. przed notariuszem R. Ż. w formie aktu notarialnego została zawarta pomiędzy spółką (...) spółką z ograniczoną odpowiedzialnością w O. (jako pożyczkodawcą), a A. S. (jako pożyczkobiorcą) umowa pożyczki 50.000 USD. Powód zobowiązał się zwrócić ww. spółce całą pożyczkę w kwocie 50.000 USD wraz z oprocentowaniem wynoszącym 5%, kwotę 2.088,54 zł tytułem kosztów aktu notarialnego - w terminie do dnia 31 sierpnia 2015r. Pożyczkobiorca oświadczył, że co obowiązkowi zwrotu kwoty 50.000 USD wraz z oprocentowaniem, kwoty 2.088,54 zł poddaje się egzekucji wprost z aktu w trybie art. 777§1 pkt 4 kpc do kwoty 220.728 zł.

Jak dalej ustalono, wnioskiem z dnia 3 sierpnia 2016r. strona pozwana wniosła o nadanie ww. aktowi notarialnemu klauzuli wykonalności co do kwot 57.774 USD wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 1 kwietnia 2016r. do dnia zapłaty i 2.088,54 zł.

Postanowieniem z dnia 18 sierpnia 2016r. referendarz sądowy w Sądzie Rejonowym (...) nadał ww. aktowi notarialnemu klauzulę wykonalności co do obowiązku zwrotu pożyczki i oddalił wniosek co do zapłaty odsetek ustawowych.

Następnie, jak wskazano, pozwem wniesionym w dniu 10 lipca 2017r. powód wniósł o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego w postaci ww. aktu notarialnego, wskazując, że akt notarialny poświadczał nieprawdę, był sporządzony i podpisany na skutek błędu i podstępny, był czynnością dokonaną dla pozorów, w celu obejścia prawa i był całkowicie sprzeczny z zasadami współżycia społecznego.

Powyższy stan faktyczny Sąd Okręgowy ustalił na podstawie całokształtu materiału dowodowego zgromadzonego w aktach sprawy, w tym w szczególności na podstawie dokumentów, które oceniono jako wiarygodne i prawdziwe w świetle wszechstronnego rozważenia materiału dowodowego.

Zdaniem Sądu Okręgowego powództwo nie zasługiwało na uwzględnienie. Wskazano przy tym, że powód w toku procesu domagał się ustalenia, że umowa pożyczki zawarta w dniu 18 lutego 2015r. w formie aktu notarialnego była nieważna. Uzasadniano, że powód powoływał się na to, że akt notarialny poświadczał nieprawdę, a umowa była sporządzona i podpisana na skutek błędu i podstępny, była zawarta dla pozorów, w celu obejścia prawa i była całkowicie sprzeczna z zasadami współżycia społecznego.

Jak dalej wywodzono, podstawę takiego żądania stanowi art. 189 kpc, w świetle którego interes prawny jako przesłanka powództwa o ustalenie, która w sposób niezależny od innych wymaganych przez prawo materialne lub procesowe okoliczności, warunkuje określony skutek tego powództwa, należy do grupy przesłanek merytorycznych. Podnoszono także, że interes prawny, jako przesłanka merytoryczna powództwa o ustalenie stosunku prawnego lub prawa, decyduje o dopuszczalności badania i ustalania prawdziwości twierdzeń powoda, że wymieniony w powództwie stosunek prawny lub prawo istnieje. Drugą przesłanką merytoryczną jest wykazanie prawdziwości twierdzeń powoda o tym, że dany stosunek prawny lub prawo rzeczywiście istnieje. Jak następnie zwrócono uwagę, warunkiem badania zasadności żądania powoda było istnienie po jego stronie interesu prawnego w rozumieniu art. 189 kpc.

W odniesieniu do interesu prawnego, to wskazano, iż jest to interes dotyczący szeroko rozumianych praw i stosunków prawnych. I występuje wówczas, gdy istnieje niepewność prawa lub stosunku prawnego zarówno z przyczyn faktycznych, jak i prawnych. Niepewność ta może być wynikiem spodziewanego kwestionowania prawa lub kwestionowania stosunku prawnego. Aby zatem powód skutecznie mógł powołać się na interes prawny, winien był wykazać, że oczekiwane rozstrzygnięcie wywoła takie skutki w stosunkach między stronami, w następstwie których ich sytuacja prawna zostanie określona jednoznacznie i tym samym wyeliminowane zostanie, wynikające z błędnego przekonania co do przysługiwania powodowi określonych uprawnień, ryzyko naruszenia w przyszłości jego praw. W tym miejscu powołano się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2002r. w sprawie o sygn. II CKN 919/99.

Następnie argumentowano również, że brak interesu prawnego w rozumieniu art. 189 kpc ma miejsce wówczas, gdy stan niepewności prawnej może być usunięty w drodze dalej idącego powództwa o świadczenie (ewentualnie innego powództwa), bądź w drodze podjęcia obrony w toku już wytoczonej przez pozwanego w procesie o ustalenie

odrębnej sprawy o świadczenie. Ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego lub prawa następuje wówczas przestankowo. Powołano przy tym orzecznictwo Sądu Najwyższego, m. in: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2002r., IV CKN 1519/00, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 czerwca 1997r., IICKN 201/97, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 1998r., IICKN 572/97, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 października 2000r. IICKN 750/99, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2001r. I PKN 333/00, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 września 1998r. I PKN 334/98, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 1997r. II CKN 280/97.

Zwrócono także uwagę na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2005r. VCK 644/04, w którym wskazano, że sama potencjalna możliwość wytoczenia powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności opartego na zarzucie, że wierzytelność nie istnieje z powodu nieważności czynności prawnej, z której wierzytelność ta wynika, nie zawsze wyłącza istnienie po stronie dłużnika interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie nieważności czynności prawnej. Taka możliwość istnieje, gdy wyrok pozbawiający tytuł wykonawczy wykonalności, nie da pełnej ochrony prawnej dłużnikowi. Wskazano również, że Sąd Najwyższy przyjął jednocześnie, że to powód powinien wykazać istnienie interesu prawnego, w tym z jakich przyczyn wytoczenie powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności nie zapewniłoby mu pełnej ochrony prawnej.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt niniejszej sprawy, Sąd Okręgowy uzasadnił, że aktowi notarialnemu z dnia 18 lutego 2015r. została nadana klauzula wykonalności co do obowiązku zwrotu pożyczki. W związku z powyższym powód ochrony swoich praw może dochodzić w innym, właściwym, postępowaniu, którym winno być powództwo oparte o art. 840 kpc, tj. powództwo o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności. Sąd pierwszej instancji podniósł, że powód już takie powództwo wytoczył w sprawie o sygn. akt XXV C 1619/17, w której powoływał się na te same okoliczności, a mianowicie poświadczenie nieprawdy w akcie notarialnym, zawarcie umowy na skutek błędu i podstępny, zawarcie umowy dla pozorów, w celu obejścia prawa i sprzeczność umowy z zasadami współżycia społecznego.

W uznaniu Sądu Okręgowego, nie ma interesu prawnego w rozumieniu art. 189 kpc ten, kto może poszukiwać ochrony prawnej w drodze innych, dalej idących powództw zmierzających bezpośrednio do osiągnięcia pożądanego przez niego skutku. W ocenie Sądu bez wątpienia, dalej idącym powództwem, z którym mógł wystąpić powód było powództwo o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego, gdyż w ten sposób może osiągnąć zamierzony skutek, tj. wykazać nieważność umowy pożyczki.

Rekapitułując, Sąd Okręgowy uznał, że powód nie spełnił wymaganej przez art. 189 kpc przesłanki materialnoprawnej - wykazania i udowodnienia istnienia interesu prawnego w dochodzeniu stwierdzenia nieważności umowy pożyczki. Nie wykazał również przyczyn, ze względu na które wytoczenie powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności nie zapewniłoby mu pewnej ochrony prawnej.

W świetle powyższego uznano, że po stronie powodowej zachodzi brak interesu prawnego do wytoczenia przedmiotowego powództwa.

Od wyroku Sądu Okręgowego, apelację wywiódł powód, wnosząc o zmianę orzeczenia Sądu pierwszej instancji i zobowiązanie tego Sądu do rozpoznania jego uzasadnionego powództwa przez IV Wydział Cywilny w oparciu o treść art. 189 kpc, bądź XXV Wydział Cywilny w oparciu o treść art. 840 kpc, a także o uchylenie rozstrzygnięcia w przedmiocie obciążenia go kosztami w wysokości 5.417 zł.

W uzasadnieniu apelacji powód podniósł, że na podstawie dowodów z dokumentów oraz elementarnych zasad logicznego myślenia, zgodnie z treścią art. 58§1 i 2 kc oraz art. 83§1 i 2kc, art. 84 kc i art. 86§1 kc, w oparciu o art. 189 kpc lub o art. 840 kpc, jednoznacznie widać, że umowa notarialna z dnia 18 lutego 2015r. powinna zostać uznana jako ex tunc za bezwzględnie nieważną, jako umowa pozorna zawarta pod wpływem błędu i podstępny, jako umowa sprzeczna z zasadami współżycia społecznego, która doprowadziła do próby wyłudzenia przez firmę (...) nienależnych pieniędzy od powoda (apelacja powoda, k-194-198, uzupełnienie apelacji powoda, k-204-208).

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja powoda jako nieuzasadniona nie zasługiwała na uwzględnienie, co skutkowało jej oddaleniem.

Sąd pierwszej instancji prawidłowo uznał, że powództwo nie mogło zostać uwzględnione już z tej zasadniczej przyczyny, że powodowi nie można przypisać interesu prawnego w wytoczeniu przedmiotowego powództwa (art. 189 kpc).

Powód w przedmiotowej sprawie wystąpił z żądaniem ustalenia nieważności stosunku prawnego umowy pożyczki zawartej w dniu 18 lutego 2015r. w formie aktu notarialnego pomiędzy nim jako pożyczkobiorcą, a spółką (...) spółką z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w O. jako pożyczkodawcą. Jak wskazał miał rzekomo nie otrzymać przedmiotu pożyczki oraz że zawarł umowę na skutek błędu i podstępu, a także, że przedmiotowa czynność prawna została dokonana dla pozorów.

W kontekście powyższego, przypomnieć należy, że powództwo oparte o przepis art. 189 kpc może być uwzględnione wtedy, gdy spełnione są dwie przesłanki merytoryczne: interes prawny oraz wykazanie prawdziwości twierdzeń powoda o tym, że dany stosunek prawny lub prawo rzeczywiście istnieje, bądź nie istnieje. Przy czym pierwsza z wymienionych przesłanek, określana jako przesłanka skuteczności, decyduje o dopuszczalności badania i ustalania prawdziwości twierdzeń powoda, czyli ustalania istnienia przesłanki zasadności powództwa (por. uchwałę Sądu Najwyższego z 19 listopada 1996 r., III CZP 115/96, OSNC 1997, Nr 4, poz. 35; wyrok Sądu Najwyższego z 27 czerwca 2001 r., II CKN 898/00 - LEX nr 52 613). Jak powszechnie przyjmuje się w orzecznictwie i doktrynie interes prawny w rozumieniu art. 189 kpc, to obiektywna (czyli rzeczywiście istniejąca), a nie tylko hipotetyczna (czyli w subiektywnym odczuciu strony) potrzeba prawna uzyskania wyroku odpowiedniej treści, występująca wówczas, gdy powstała sytuacja rzeczywistego naruszenia albo zagrożenia naruszenia określonej sfery prawnej. Praktycznie rzecz biorąc, interes prawny występuje wtedy, gdy sam skutek, jaki wywoła uprawomocnienie się wyroku ustalającego, zapewni powodowi ochronę jego prawnie chronionych interesów, czyli definitywnie zakończy spór istniejący lub prewencyjnie zapobiegnie powstaniu takiego sporu w przyszłości, a jednocześnie interes ten nie podlega ochronie w drodze innego środka (por. komentarz do art. 189 kpc Małgorzata Manowska, Lex Polonica). Z kolei brak interesu prawnego jako przesłanki powództwa z art. 189 kpc zachodzi wówczas, gdy strona nie ma jakiegokolwiek potrzeby ustalania stosunku prawnego lub prawa, gdyż jego sfera prawna nie została ani naruszona, ani zagrożona przez pozwanego (uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 października 2002 r., II CKN 833/00). Nie ulega wątpliwości, że interes prawny nie może być pojmowany abstrakcyjnie. Konieczne jest każdorazowo rozważenie okoliczności konkretnej sprawy, celu do jakiego powództwo zmierza oraz możliwości jego dostatecznego zrealizowania w ramach innego postępowania. W wyroku z dnia 15 marca 2002 r. (II CKN 919/99, Lex 54376) Sąd Najwyższy stwierdził, że powództwo ustalające jest możliwe wówczas „gdy oczekiwane rozstrzygnięcie wywoła takie skutki między stronami, w następstwie których ich sytuacja prawna zostanie określona jednoznacznie i tym samym wyeliminowane zostanie, wynikające z błędnego przekonania co do przysługiwania powodowi określonych uprawnień, ryzyko naruszenia w przyszłości jego praw”. W przypadku gdy dojdzie już do naruszenia prawa, interes prawny z reguły zachodzi tylko wtedy, gdy zainteresowany nie ma innej możliwości osiągnięcia ochrony, a strona przeciwna kwestionuje istnienie lub nieistnienie jego prawa lub stosunku prawnego. (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6.06.1997 r. II CKN 201/97 Mon. Prawn. 1998/2/3, z dnia 29.03.2001 r. I PKN 333/00, Prok. I Pr. 2002/2/4, z dnia 8.01.2002 r. I CKN 723/99, LEX nr 53132, z dnia 22.11.2002 r., IV CKN 1519/00, Lex nr 78333).

Odnosząc powyższe wywody do realiów niniejszej sprawy wskazać należy, że w Sądzie Okręgowym w Warszawie w sprawie prowadzonej pod sygn. akt XXVC 1619/17 toczy się postępowanie zainicjowane przez powoda w oparciu o treść art. 840 kpc, tj. powództwo o pozbawianie tytułu wykonawczego wykonalności. W przedmiotowej sprawie powód powołał się na tożsame okoliczności, co w niniejszej sprawie, a mianowicie poświadczenie nieprawdy w akcie notarialnym, zawarcie umowy na skutek błędu i podstępu, zawarcie umowy dla pozorów, w celu obejścia prawa i sprzeczność z zasadami współżycia społecznego. Powód podniósł, iż zmuszony był wytoczyć niniejsze powództwo, gdyż uwzględnienie powództwa o ustalenie nieważności aktu notarialnego pozwoli wyeliminować z obiegu umowę pożyczki, która została zawarta na skutek błędu, podstępu oraz dla pozorów. Powyższe twierdzenie, w ocenie Sądu Apelacyjnego, nie daje podstaw do żądania ustalenia w trybie art. 189 kpc, gdyż to Sąd Okręgowy w sprawie o

pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego będzie posiadał kompetencje do przeprowadzenia własnych ustaleń w zakresie wyjaśnienia, czy istnieją przesłanki do uwzględnienia powództwa w trybie art. 840 kpc. W judykaturze i doktrynie od dawna utrzymała się wykładnia, zgodnie z którą strona nie ma interesu prawnego w żądaniu ustalenia stosunku prawnego lub prawa w sytuacji, gdy ustalenie to miałyby być tylko przesłanką prejudycjalną w innym postępowaniu, które już toczy się między stronami. W takim bowiem przypadku ustalenia takiego władny jest dokonać samodzielnie, jako przesłanki rozstrzygnięcia, sąd orzekający w tym „drugim” postępowaniu (por. E. Warzocha, op. cit., str. 131 - 138, wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 23 lutego 1999 r. I PKN 597/98 OSNAPiUS 2000/8 poz. 301, z dnia 30 października 1990 r. I CR 649/90 oraz z dnia 22 listopada 2002 r. IV CKN 1519/2000 LexPolonica nr 377910). Powództwo o ustalenie nie może zmierzać do uzyskania dowodów, które miałyby zostać wykorzystane w innym postępowaniu (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 23 lutego 1999 r., I PKN 597/98, OSNAP 2000/8/301, z dnia 14.01.2000 r., II UKN 304/99, OSNAP 2001/10/355).

W kontekście powyższego Sąd pierwszej instancji prawidłowo przyjął, że skoro aktowi notarialnemu została nadana klauzula wykonalności co do obowiązku zwrotu pożyczki- powód może ochrony swoich praw dochodzić w innym postępowaniu, którym winno być powództwo o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego.

Reasumując, Sąd Okręgowy zasadnie uznał, że nie ma interesu prawnego w rozumieniu art. 189 kpc, ten kto może poszukiwać ochrony prawnej w drodze innych dalej idących powództw, zmierzających bezpośrednio do osiągnięcia pożądanego przez niego skutku. W uznaniu Sądu Apelacyjnego bez wątplenia dalej idącym powództwem, z którym mógł wystąpić powód jest powództwo o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego, gdyż w ten sposób może osiągnąć zamierzony skutek, tj. wykazać nieważność umowy pożyczki. Mając powyższe na względzie nieskuteczne również okazały się zarzuty procesowe apelacji dotyczące naruszenia art. 189 kpc wiążące się z oceną materiału dowodowego i dokonanymi ustaleniami, które w istocie sprowadzają się do kwestionowania oceny prawnej roszczenia powoda z 189 kpc w aspekcie braku interesu prawnego. Nie może podważyć trafności rozstrzygnięcia Sądu Okręgowego zarzut, iż sąd ten oddalił wnioski dowodowe z zeznań świadków, albowiem decyzja ta wynikała z niespełnienia przez powoda przesłanki istnienia interesu prawnego. Jak wskazano powyżej badanie i ustalenie prawdziwości twierdzeń powoda jest dopuszczalne dopiero po uznaniu istnienia interesu prawnego w żądanym ustaleniu, co w tej sprawie nie miało miejsca.

Mając powyższe na względzie Sąd Apelacyjny oddalił apelację powoda jako pozbawioną uzasadnionych podstaw na podstawie art. 385 kpc (punkt pierwszy wyroku).

W punkcie drugim rozstrzygnięto o kosztach postępowania apelacyjnego, odstępując, na podstawie art. 102 kpc od obciążania nimi powoda jako strony przegrywającej. Sąd Apelacyjny w tym względzie, miał przede wszystkim na uwadze fakt, iż powód w przedmiotowej sprawie z uwagi na swoją sytuację osobistą i majątkową został zwolniony od ponoszenia kosztów sądowych w całości, a ponadto występując w jednym piśmie do Sądu Rejonowego dla Warszawy - Żoliborza w Warszawie ze skargą na orzeczenie referendarza sądowego w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności aktowi notarialnemu oraz wnosząc o ustalenie nieważności umowy pożyczki, jako osoba nie posiadająca wykształcenia prawniczego- nie posiadał wiedzy i świadomości, że te żądania zostaną rozdzielone i będą rozpoznawane w odrębnych trybach i postępowaniach, a w związku z tym będą generowały również koszty.

Mając powyższe na uwadze, orzeczono, jak w sentencji wyroku.

SSO Katarzyna Kisiel SSA Ewa Kaniok SSA Bogdan Świerczakowski